

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я ЯК АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНА ТА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті досліджено сучасні проблеми формування відповідального ставлення до здоров'я у студентської молоді.

Ключові слова: здоров'я, відповідальність, студентська молодь.

В статтє исследованы современные проблемы формирования ответственного отношения к здоровью у студенческой молодежи.

Ключевые слова: здоровье, ответственность, студенческая молодежь.

The modern problems of formation a responsible to the problems of students' health are investigated in the arbicle.

Key words: health, students' youth, responsidslity.

Постановка проблеми. Сучасні життєві умови висувають підвищені вимоги до здоров'я студентської молоді. Тому в системі освіти проблематика відповідального ставлення до здоров'я є все більш актуальною. Пріоритет формування відповідального ставлення до здоров'я в студентської молоді визначається тим, що це один із найважливіших факторів, котрий детермінується визначальною роллю здоров'я цієї категорії населення у створенні здорового майбутнього країни.

Об'єктивна потреба у формуванні відповідальності, зокрема й у студентському віці, зумовлюється підвищенням персональної відповідальності кожної конкретної людини за свій особистий внесок у процес суспільних перетворень. Важливо, щоб кожен, зокрема й студент, у повсякденному житті й навчанні відчував відповідальність за все, що відбувається навколо нього і, зважаючи на це, мірою своїх сил і можливостей, уносив у життєві засади те, що об'єднує молодь, людей, суспільство взагалі.

В останні роки в державі значно зросли потреби в здоровому способі життя у всіх верств населення. У зв'язку з цим усвідомлення самоцінності людського життя, орієнтація на відродження здоров'я і моральних цінностей визначає стратегію виховання підростаючого покоління.

Аналіз актуальних досліджень. Здоров'я населення взагалі, підростаючого покоління зокрема, є інтегральним показником соціаль-

ного благополуччя, важливим складником забезпечення стійкого розвитку – бажаної перспективи й мети для кожної країни та світової спільноти. Міжнародне співтовариство визначило концептуальні засади сприяння покращенню здоров'я у глобалізованому світі як цілісному, системному процесові, що викладено в документах планетарного масштабу (Оттавська Хартія (1986 р.), Всесвітня Декларація з охорони здоров'я «Здоров'я для всіх у XXI столітті» (1998 р.), Бангкокська Хартія (2005 р.) та ін.). Особливої уваги в них надано стратегіям сприяння здоров'ю студентської молоді. Водночас зміцнення здоров'я нації залежить не лише від системної, комплексної діяльності державних і недержавних структур, організованих зусиль усього суспільства, а й від відповідального ставлення кожної людини до здоров'я, яке визнається основою продуктивного довголіття, фізичного, психічного та соціального благополуччя. Закономірно, що в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. одним із найголовніших завдань є навчання людини відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я інших як до найвищої суспільної й індивідуальної цінності. У педагогічній науці окремі аспекти формування ставлення до здоров'я розглядалися в дослідженнях С. Авчинікової, Н. Зимівець, С. Белової, Г. Зайцева, С. Свириденко.

Мета статті – обґрунтувати необхідність формування відповідального ставлення до здоров'я у студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. Здоров'я – це безцінний здобуток не тільки кожної людини, але й усього суспільства. Формування і збереження здоров'я на всіх етапах розвитку людини є стратегічним завданням будь-якої держави. Відомо, що стан здоров'я населення визначається комплексом різних факторів: рівнем добробуту, умовами праці та побуту, екологією, способом життя, доступністю і якістю медичної допомоги тощо.

Обґрунтовано вибір концептуальних засад сприяння поліпшенню здоров'я, що викладені в Алма-Атинській Декларації (1977 р.), Оттавській Хартії (1986 р.), Аделаїдських рекомендаціях (1988 р.), Сундсвальській заяві (1991 р.), Джакартській Декларації (1997 р.), Всесвітній Декларації з охорони здоров'я «Здоров'я для всіх у XXI столітті» (1998 р.), Бангкокській Хартії (2005 р.) як підґрунтя методології дослідження.

Згідно з цими положеннями, здоров'я є водночас фундаментальною потребою і правом людини; загальнолюською й індивідуальною цінністю; процесом, здатністю і результатом – станом повного благополуччя в усіх сферах життєдіяльності; системною

якістю, що характеризує цілісність людського буття і передбачає набуття особистістю життєвої компетентності, складовою частиною якої є вміння здійснювати контроль за факторами здоров'я. Фактори здоров'я – це узагальнений термін для характеристики сукупності чинників та умов, які впливають на здоров'я людини. Тобто зміст здоров'я можна визначити так: здоров'я – це жити довго; бути здоровим якомога довше; розвивати впродовж життя свій потенціал. Наголошено на важливості здоров'я не тільки на індивідуальному, а й на суспільному рівні, що зумовлює виокремлення терміна «громадське здоров'я», під яким розуміється сукупне здоров'я людей, які проживають на певній території зокрема або в державі взагалі, і станом котрого визначається рівень соціального благополуччя.

Світова наука розробила цілісний погляд на здоров'я як феномен, що інтегрує принаймні чотири його сфери або складові – фізичну, психічну (розумову), соціальну (суспільну) і духовну. Всі ці складові невід'ємні одна від одної, вони тісно взаємопов'язані і саме разом, у сукупності визначають стан здоров'я людини. Методологія дослідження феномена здоров'я диференціює поняття фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я. Цей принцип диференціації був закладений у групування індикаторів опитування з урахуванням змісту кожної сфери.

У цьому контексті принципово іншого значення набуває ставлення до здоров'я (індивіда, групи, громади, суспільства). Саме воно зумовлює діяльність суб'єкта здоров'я задля досягнення благополуччя, є одним із найважливіших чинників, що впливають на стан здоров'я.

Проблему збереження здоров'я розглядали філософи, соціологи, психологи і педагоги у своїх дослідженнях. А саме, формування ставлення до здоров'я як до цінності досліджувалося в роботах С. Авчинікової, Н. Зимівець, С. Белової, Г. Зайцева, С. Свириденко. Детальний огляд наукової літератури засвідчує, що наприкінці ХХ ст. опубліковано праці О. Балакіревої, О. Вакуленко, Н. Зимівець, М. Горчаренко, О. Іонова, Л. Ващенко, Л. Жаліло, Н. Комарової, Р. Левіна, О. Яременко, в яких міжнародні концептуальні засади сприяння зміцненню здоров'я адаптовано до українського контексту як теоретичні основи формування здорового способу життя.

Однак, аналіз літературних джерел, результатів наукових досліджень та практики соціально-педагогічної діяльності свідчить про наявність протиріччя між потребою в технологічному забезпеченні процесу формування відповідального ставлення до здоров'я в уч-

нівської молоді та недостатністю спеціальних наукових досліджень з даної теми.

Теоретичний аналіз змісту понять «здоров'я», «ставлення» (О. Лазурський, В. М'ясищев), «ставлення до здоров'я» (Р. Березовська, Л. Куликов, Г. Никифоров, В. Ясвін), «відповідальність» (К. Абульханова-Славська, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, В. Сафін) дає підставу визначити базове поняття дослідження.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях І.Д. Бе-ха, Т.Г. Гаєвої, Т.Є. Колесіної, О.Л. Кононко, М.В. Левківського, А.В. Лопуховської, Т.В. Морозкіної, М.В. Савчина, В.І. Тернопільської, Т.С. Фасолько, І.А. Уледової та ін. розкриваються психологічні механізми формування в особистості відповідальної поведінки, яка оцінюється як особливий мотив людських учинків, смисловий принцип регуляції поведінки. Значна частина наукових досліджень присвячена проблемі нормативності як основній характеристиці відповідальної поведінки студентів.

Л.І. Меквабішвілі вважає, що педагогічний механізм формування відповідальності повинен передбачати:

– розуміння дитиною значення виконання завдань, усвідомлення того, що вона робить потрібну справу, сприяє переходу від близьких, суб'єктивних мотивів до мотивів, що мають об'єктивну цінність, якою є і відповідальність;

– встановлення між вихователем і вихованцем таких відносин, щоб дитина відчувала себе відповідальною за завдання і працювала самостійно під час виконання завдання та оцінки отриманих результатів.

У дослідженні К.О. Клімової наводяться такі показники розвитку відповідальності: наявність мотивів, що забезпечують відповідну поведінку; ступінь засвоєння узагальнених прийомів (способів) відповідальної поведінки; збереження основних якостей відповідальної поведінки; усвідомлення людиною взаємозалежності себе і колективу, де реалізується відповідальна поведінка.

А.А. Гусейнов, Г. Йонас, В.А. Малахов, І.С. Кон розглядають відповідальність як таку, що віддзеркалює сутність людини з точки зору виконання останньою моральних вимог. Ставлення до них виявляє певну онтогенетичну динаміку, яка знаходить відображення в концепції відповідальної поведінки особистості Ж. Піаже, де на першій стадії постає «об'єктивна відповідальність», а на вищій – «суб'єктивна». При цьому у своєму індивідуальному розвитку дитина проходить шлях від морального реалізму до автономної моралі особистості.

Відповідальне ставлення до здоров'я – це позиція особистості, яка зумовлює регуляцію реакцій і вольове здійснення діяльності щодо факторів здоров'я для оптимального поєднання особистих можливостей і можливостей середовища задля досягнення благополуччя. Визначено структуру відповідального ставлення до здоров'я з такими компонентами: когнітивно-пізнавальний; емоційно-оцінний; потребнісно-ціннісний; мотиваційно-вольовий; практично-діяльнісний; рефлексивно-результативний; їх критерії (усвідомленість, позитивність, домінантність, керованість, успішність, осмисленість) та відповідні показники. Кожен із представлених компонентів може презентуватися через такі твердження: «Я знаю багато про здоров'я, суть відповідальності та як досягти благополуччя», «Я розумію, що таке здоров'я і позитивно оцінюю можливості з його розвитку», «Я маю потребу в здоров'ї, тому я знаю, що для мене цінно», «Я усвідомлюю свої мотиви і скеровую дію на благо здоров'я», «Я володію життєвими навичками та вміннями і використовую їх, щоб бути здоровим», «Я осмислюю свою діяльність, щоб успішніше досягати благополуччя». Виокремлено і обґрунтовано шість компонентів у структурі відповідального ставлення до здоров'я, що дозволило розкрити сутність цього складного, цілісного і нероздільного явища і на цій основі розробити зміст освітніх просвітницьких програм.

Формування відповідального ставлення до здоров'я визначено нами як цілеспрямована системна діяльність, спрямована на вироблення та виявлення позиції щодо здоров'я в особистості у спеціально створюваних умовах. Здійснення діяльності відбувається в певній послідовності, а саме: оцінювання рівня ставлення до здоров'я → аналіз факторів здоров'я, які потрібно вдосконалити → розробка дій щодо поліпшення ситуації → їх здійснення → оцінювання результативності. Здійснюється діяльність за п'ятьма пріоритетними напрямками:

- політика заради здоров'я;
- створення сприятливого середовища для здоров'я;
- освіта заради здоров'я;
- розвиток особистості заради здоров'я;
- розвиток громади заради здоров'я, що забезпечує її комплексність.

Ми вважаємо, що процес формування відповідального ставлення до здоров'я в особистості базується на принципах:

- самовизначення (вибір особистості щодо здоров'я на основі створених можливостей);

– активізації потенціалу (розвиток здібностей і ресурсів особистості);

– участі (залучення особистості, груп до процесу планування, підготовки, проведення й оцінювання програм зі сприяння поліпшенню здоров'я);

– соціального підкріплення (підтримка, взаємодія між окремими особами, групами в питаннях здоров'я);

– партнерства (об'єднання зусиль громад, організацій установ для поліпшення громадського здоров'я). На нашу думку, дотримання цих принципів, пріоритетних напрямів діяльності, послідовності (алгоритму) здійснення діяльності з формування відповідального ставлення до здоров'я в особистості є базовою утворюючою умовою забезпечення здоров'я.

Висновки і перспективи подальших досліджень. З огляду на дане дослідження, можна дійти висновку, що значимість формування відповідального ставлення до здоров'я саме в студентській молоді зумовлена, особливою важливістю цього періоду для всього подальшого життя людини, оскільки виникнення стану „нездоров'я” у зрілому віці є, зазвичай, результатом невирішених проблем розвитку на цьому віковому етапі. У зв'язку з цим актуальним є пошук ефективних форм і методів технологічного забезпечення процесу формування відповідального ставлення до здоров'я у студентській молоді.

Література

1. Бех І.Д., Вознюк О.В. Людське “Я” як самодетермінована сутність // Синергетика: процеси самоорганізації технічних, технологічних та соціальних систем: Матеріали Першої Всеукраїнської наукової конференції. / Ред. І.Г. Грабар. – Житомир, 2003. – С. 93 – 96.
2. Гурлева Т.Г. Діагностика та корекція відповідальності // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – № 5. – С. 5 – 11.
3. Гусейнов А.А. Новое мышление и этика // Этическая мысль: научно-публицистические чтения. – М., 1988. – С. 14 – 15.
4. Загальна психологія: Навч. посіб. /О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук [та ін.]. – К.: АПН України, 1999 – 463 с.
5. Зимівець Н.В. Соціально-педагогічні технології формування відповідального ставлення до здоров'я в учнівської молоді: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Зимівець Н.В. – Л., 2008. – 21 с.
6. Левківський М.В. Формування відповідального ставлення до праці в школярів. – К.: Педагогічна думка, 1996. – 216 с.
7. Муздыбаев К. Психология ответственности. – Л.: Наука, 1983. – 240 с.

8. Плахотный А.Ф. Проблема социальной ответственности. – Х.: Вища школа, 1981. – 191 с.
9. Сприяння покращенню здоров'я в громаді. Робочі матеріали семінару Міжнародна Асоціація соціальних працівників. Християнський Дитячий Фонд, Українська асоціація соціальних педагогів і спеціалістів з соціальної роботи. – К., ХДФ, 2005. – 53 с.
10. Скупна В.І. Ціннісні аспекти формування національної самосвідомості старшокласників: Цінності освіти і виховання: Наук.-метод. зб. / За заг. ред. О.В. Сухомлинської, ред. П.Р. Ігнатенка, Р.П. Скульського, упоряд. О.М. Павліченка. – К, 1997. – 224 с.